

AKHISAR GEZİ REHBERİ

Prof.Dr.Engin Akdeniz
Yrd.Doç.Dr.Mustafa Kemal Şahin

Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları

AKHISAR GEZİ REHBERİ

Prof.Dr.Engin Akdeniz
Yrd.Doç.Dr.Mustafa Kemal Şahin

MART 2014
Baskı I

ISBN No:
978-975-98333-8-1

Basım Yeri:
Esin Ofset Matbaacılık

Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AKHİSAR

Manisa il merkezinin 52 km. kuzeyinde yer alan Akhisar ilçesi, 9 belde ve 86 köyüyle birlikte yaklaşık 160 bin nüfusa sahiptir. Nüfusun 100 binden fazlasının ilçe merkezinde yaşadığı Akhisar, antik devirde de kalabalık bir nüfusa sahip önemli bir yerleşimdi. İlçe merkezindeki Thyateira (Thyatira) antik kenti, Lydia bölgesinin en kuzey kentlerinden biri olup daha kuzeyde Mysia bölgesine ulaşılmaktaydı. Bulduğu coğrafya kentin gelişmesindeki en önemli sebepti. Gölmarmara üzerinden Sardeis'e (Salihli), Kaikos (Bakırçay) Vadisi üzerinden Pergamon'a (Bergama), kuzeye Mysia bölgesine ve bu yolların diğer uzantılarıyla dolaylı olarak daha iç kesimlere ulaşılmasını sağlayan yollar Thyateira'da kesişmekteydi.

Antik metinler incelendiğinde Thyateira (Thyatira), hakkında bilgi veren en eski yazılı verilerin M.Ö. 3. yy.'a ait olduğu görülür. Ancak buna karşın Akhisar çevresindeki ilk insan izleri Neolitik Çağ'a yani M.Ö. 7.binyıla kadar uzanır. İlçenin güneyindeki Moralılar köyünde yer alan Moralılar Höyüğü, Neolitik Çağ'da yörenin ilk çiftçi-çoban toplumlari tarafından günümüzde kurumuş bir gölün kıyısında iskan edilmiştir. İlçe merkezindeki en eski kültür izleri ise şimdilik İlk Tunç Çağı başlarına, M.Ö. 3000 yıllarına uzanır. Hastane Höyüğü bu dönemde batısındaki göl ve olası bir dereden dolayı yerleşim yeri olarak seçilmiş olmalıdır.

Thyateira (Thyatira) antik kentinin ilk kurulduğu dönemde Makedonyalılara ait bir koloni kenti statüsünde olduğu saptanmıştır. M.Ö. 281 yılına tarihlenen bir yazıtta, "Thyateira'daki subay ve askerler I. Seleukos'a (Nikator) adak sundular" ifadesi, kentteki Makedon askeri kolonisine dair en önemli kanıttır. Kent, çeşitli metinlerde Pelopia, Semiramis ve Euhippa adlarıyla da anılmıştır. Hatta Akhisar yakınlarında bulunduğu belirtilen bir yazıtta, hem Semiramis hem de Pelopia isimleri

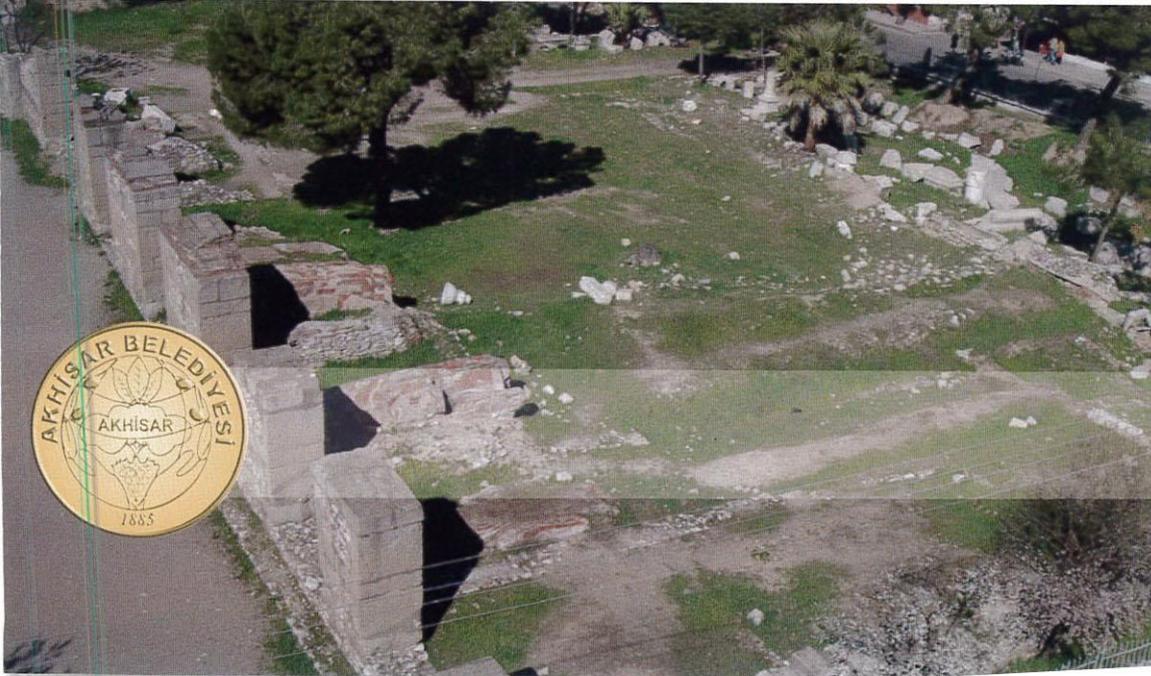
Kent hakkında bilgi veren Stephanos Byzantios, "Bir Lydia şehri olan Thyateira'nın önceleri Pelopia ve Semiramis adlarıyla anıldığını, Thygater kelimesinin kız evlat anlamına geldiğini, Suriye Kralı III. Seleukos'un bir savaş sırasında kızı olduğunu duyması üzerine kente bu adı verdiğini" belirtmektedir. Thyateira ismindeki "teira" kelimesinin Lydia dilinde "kale" ya da "kasaba" anlamına geldiğini savunan bazı araştırmacılar burada Lydia döneminden itibaren bir yerleşimin olduğunu önermektedirler. Böylece kentin tarihi daha erkene, Lydia krallığı dönemine çekilebilir. Kent, Plinius'da "Thyatireni" şeklinde geçmekte, Strabon'da ise; "Thyateira Sardeis yolu üzerinde sol tarafta Makedonia'lılara ait bir katoikia, Mysialıların en uzak kenti" ifadeleri yer almaktadır.

Kent ve çevresi, M.Ö. 190 yılından sonra Pergamon krallığının hakimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde kendi adına para basma yetkisine sahip olmuştur. Kentin şimdiye kadar bilinen en erken sikkesi de M.Ö. 2 yüzyıla aittir. Son Pergamon kralı III. Attalos'un M.Ö. 133'de ölümünün ardından krallığı, vasiyeti üzerine Roma İmparatorluğu'na kalmıştır. Böylece, Anadolu'nun büyük bölümünde olduğu gibi Thyateira ve çevresi de Roma İmparatorluğu'nun topraklarına katılmıştır. Ancak, II. Eumenes'in oğlu olduğunu iddia eden Aristonikos bu kararı tanımayıp isyan edince Batı Anadolu'nun Thyateira'nın da yer aldığı özellikle kuzey kesimlerinde sıkıntılı günler başlamıştır. Daha çok kuzey Lydia ve güney Mysia civarında geçen olaylardan doğal olarak Thyateira da etkilenmiş ve kent bir süreliğine ele geçirilmiştir.

Roma döneminde, M.Ö 25/24, M.S 17 ve M.S. 178/179'da kent ve yakınlarında meydana gelen şiddetli depremler sonucunda Thyateira büyük zarara uğramış, İmparator Tiberius'un ve Hadrianus'un yardımlarıyla yeniden imar edilmiştir. Kentte görülen pek çok inşaat ya da onarım bu sürece aittir. Caracalla zamanında ise Attaleia, Apollonis, Hermokapeleia ve Hierokome gibi kuzey Lydia kasabalarının dahil olduğu bir "conventus"un merkezi haline getirilmiştir.

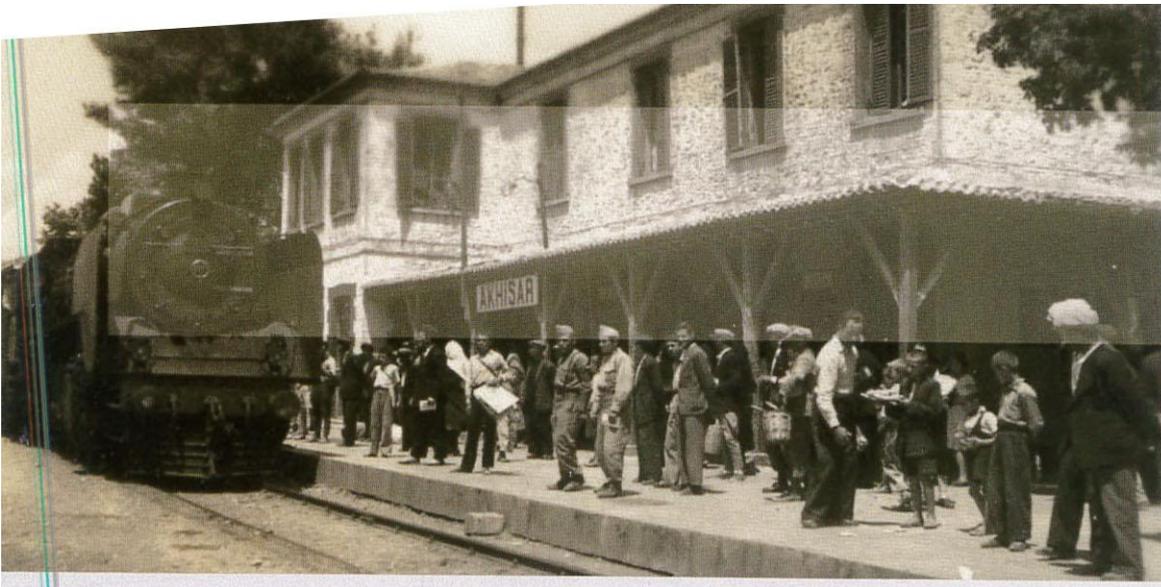
Özellikle Roma İmparatorluğu döneminde Thyateira, tarımsal potansiyelinin yanı sıra dikkati çeken bir tarımsal sanayi merkezi haline gelmiştir. En önemli endüstri tekstil idi. Tekstil sanayii kapsamında değerlendirilecek yün üretimi, yün ve kumaş boyamacılığı ile keten üretimi dışında dericilik, ayakkabıcılık ve çömlekçilik de gelişmiştir. M.S. III. yüzyılda bu iş kollarında çalışanların kurdukları esnaf dernekleri vardı. Madencilik açısından bakırcılık önemliydi. Kentte yetişmiş çok sayıda ünlü kişi (avukat, hatip, hekim) de bilinmektedir. Bu ünlü kişiler dışında, henüz yeri saptanamayan bir gladyatör okuluna bağlı olarak çalışan çok sayıda gladyatörün isimleri de tek tek saptanmıştır. Dinsel açıdan baktığımızda, diğer bazı tanrıların yanı sıra özellikle Apollon Tyrimnaios (Tyrimnos) kent için çok önemli olup kentin baş tanrısı idi. Bu tanrı onuruna içeriğinde atletik müsabakalar ve müziğin de yer aldığı festivaller düzenlenmekteydi. Kent ve çevresinde çok sayıda tapınağın varlığı bilinmektedir.

Kuzey Ege'nin en önemli ekonomik merkezlerinden biri olan Thyateira (Thyatira), Erken Hristiyanlık döneminde kendisi gibi ana yolların üzerinde bulunan diğer altı kentle birlikte Batı Anadolu'daki ilk yedi Hristiyan topluluğundan/cemaatinden birisine sahiptir. Thyateira'yı tamamı Batı Anadolu'daki diğer altı yerleşimle (Ephesos, Smyrna, Pergamon, Sardis, Philadelphia, Laodikeia'da) birlikte çağdaşlarından ayıran ve ön plana çıkaran husus, İncil'de sözü edilen "ilk 7 kilise"den birinin burada olmasıdır. İncildeki bu yedi kilisenin yer aldığı kentlerin tamamı, döneminin birer ticaret merkezi olup önemli kara ve/veya deniz yol güzergahları üzerine konumlanmış döneminin başlıca yerleşimlerdi. Hatta neredeyse Thyateira bu karayolu güzergahlarının çakıştığı bir noktada yer almaktaydı. Thyateira, Hristiyanlığı kabul eden ilk yedi topluluktan birisini barındırdığı için çeşitli araştırmalarda bu kentte erken dönemlere ait (M.S. I.-II. yy.) bir kilise yapısının varlığı üzerine değişik yorumlar yapılmıştır. Ancak İncil'de sözü edilen bu yedi kilise, birer kilise yapısı-binası olarak düşünülmemelidir. Burada anlatılmak istenen, Hristiyanlığı kabul eden ilk 7 cemaatin bulunduğu, döneminin güçlü ekonomisine sahip, önemli yol güzergahlarında yer alan, kalabalık nüfusa sahip yerleşimlerdir. Bunun ötesinde şüphesiz bu 7 kentte, ilk Hristiyanlık dönemlerinde de ritüeller için ayrılan kamusal birer yapı da olabilir. Ancak bu yapının, M.S. 379'da tahta çıkan ve M.S. 391 yılında Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini yapan I. Theodosius (M.S. 347-395) zamanında ya da en azından Büyük Constantin'in (I.Constantinus) tüm inançlara ve dolayısıyla Hristiyanlığa karşı hoşgörüyü sağlayan M.S. 313'deki Milano fermanı sonrası yapılabileceği pek çok sebepten dolayı unutulmamalıdır. Bu sürecin Thyateira'da nasıl işlediği konusunda net bilgimiz olmasa da genel olarak M.S. IV. yy. başlarında Roma topraklarında Hristiyanlar ile eski pagan inançlarını devam ettirenler

İncil'de iki ayrı kısımda Thyateira'dan söz edilmektedir;

1-(Elçilerin İşleri 16/11-15); burada, Aziz Paulus'un Makedonya'daki Philippoi (Filipi) kentine varması anlatıldıktan sonra orada yaşayan, Thyateiralı, mor kumaş ticaretiyle uğraşan Lidya adında bir kadından söz edilmektedir. Bu bilgiler, ilk Hristiyanlık döneminde Lidya isminin kullanılması ve Batı Anadolu'daki birkaç kentin yanı sıra Thyateira ile özdeşleşen tekstil sanayi açısından da önem taşır.

2-(Vahiy 2/18-29); burada Thyateira'da yaşayan Jezebel adındaki bir kadından söz edilmektedir. Kendini peygamber ilan eden bu kadının, halkı fuhuşa teşvik ettiği, tanrılara adanan hayvanların etlerine yemeğe yönelttiği belirtilmektedir.

1.Theodosius, imparatorluğunun ilk yıllarında önceki Roma dini geleneklerine karşı herhangi bir müdahalede bulunmamış, pagan inancına hoşgörülle yaklaşmış olsa da ilerleyen yıllarda (özellikle M.S. 388'den sonra) bu inancı savunanlara karşı oldukça sert tedbirler almıştır. M.S. 389'dan itibaren pagan bayramları yasaklandı, kan kurbanı yasağı getirildi.

arasında çok kanlı mücadelelerin yaşandığı gerçeği bu kent için de farklı bir bakış açısı getirmemizi ortadan kaldırmaktadır. Hristiyan dünyasında bilinen en erken tarihli kilise, Suriye'deki Dura Europos yerleşiminde saptanmış olup M.S. 232-233 yıllarında bir evin kiliseye döndürülmesinden oluşmuştur.

Akhisar'da Hristiyanların ilk ibadet yeri olarak düşünülecek bir yapı için en çok üzerinde durulan, Anadolu'da eşine çok rastlanan dinsel mekanlarda devamlılığa örnek oluşturacak şekilde Ulu Camii ve çevresidir.

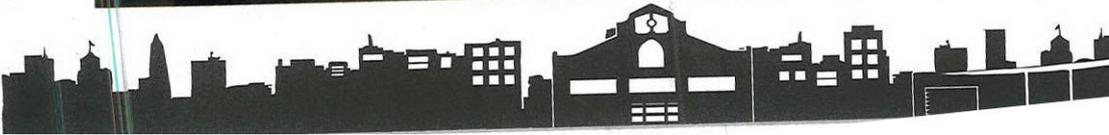

Ancak burada, caminin doğu duvarı dışında önceki kilise apsisine ait olduğu düşünölen kalıntıların, İncil'de söz edilen ilk 7 kilise dönemi kadar eskiye inmesi bilimsel olarak mümkün değildir. Bu cami ve çevresindeki sahada daha ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç vardır. Böylece var olduğu iddia edilen kilise kalıntılarının ait oldukları dönem hakkında daha tutarlı bilgiler edinilebilir.

Kent tarihi için en önemli sorun Orta Bizans Dönemi'ndeki durumudur. Özellikle M.S. 7. ve 8. yüzyıllardaki Arap-İslam tehditleri dolayısıyla Thyateira'nın durumu belli değildir. Kent, büyük olasılıkla ilkin M.S. 11 yılında kısa süreli de olsa Türklerin eline geçmiştir. Bu ve sonraki yüzyıl içinde Bizanslılarla Türkler arasında el değiştiren kent, olasılıkla 1190'da Alman İmparatoru F.Barbarossa komutasındaki Haçlı ordusunun geçişine sahne olmuştur. Akhisar 1300'lerden başlayarak Manisa yöresinde etkinlik gösteren Saruanoğulları tarafından Türk egemenliği altına alınmıştır. 1390'lara doğru Yıldırım Beyazıt yöreyi Osmanlı topraklarına katmış, fakat Timur'un Anadolu hareketi sırasında yeniden Saruanoğulları'nın egemenliği altına girmiş, bir süre sonra Çelebi Sultan Mehmet tarafından yeniden ele geçirilmiştir. Osmanlılara karşı başkaldıran İzmir beyi Cüneyt Bey'in kuvvetleri şehrin önlerinde Yahşi Halil Bey tarafından bozguna uğratılmıştır. Akhisar kesin olarak Osmanlı idaresine girdikten sonra, merkezi Manisa olan Saruhan Sancağının kazası haline gelmiştir.

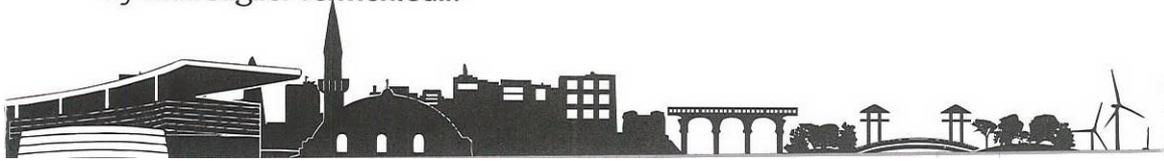
XVI. yüzyılın ilk yarısında Akhisar'ın 17 mahallesi ve 3500 dolayında nüfusu vardı. Bu yıllarda ilçe civarında bağlık ve bahçelik olan eski terk edilmiş yerleşim bölgelerine doğru gelişmeye başlamıştır. Burada mescitler yapılıp, mahalleler kurulmuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısında mahalle sayısı 19'a yükselmiştir. Aynı yıllarda şehrin bazı kalabalık mahalleleri; Ahmet Paşa, Alaca Mescit, Emetler, Eski Cami, Hacı İshak, İğdeli, Şeyhler, Reşit, Karamani, İsa Halife, Yeni Cami gibi adlar taşımaktaydı. Şehirde tarıma dayalı ekonomik yaşam egemendi. Ayrıca bir mum imalathanesi, Boz Hane ve Baş Hane (koyun ve ayakların satıldığı yer) bulunuyordu. Akhisar 14 köye sahipti ve dokumacılık çok gelişmişti.

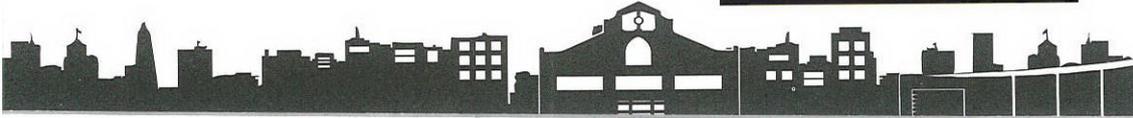
Akhisar gelişmesini XVII. yüzyılda da sürdürmüştür. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Celali isyanlarının etkisi görülmektedir. XVII. yüzyılın başlarında surlar onarılmıştır. Bu nedenle nüfus sayısında artış olmuş, Evliya Çelebi 1671'de şehrin 24 mahalleye ve kiremit örtülü 2600 eve sahip olduğunu, ayrıca 47 cami, 3 hamam, 1000 kadar dükkan, 1 bedesten, 10 han, 7 medrese, 23 sıbyan mektebi olduğunu, şehrin ortasındaki tepede eski kale harabelerinin (Hastane Höyüğü'nden söz edilmekte) yer aldığını ve şehrin etrafını Celali Karayazıcı korkusundan surlarla çevrildiğini belirtmektedir. Cumhuriyet döneminde Akhisar, ekonomik ve kentsel yönden büyümüş, modern hayatın gerektirdiği kamu yapıları inşa edilmiştir.

Akhisar, özellikle 18. yüzyıldan itibaren amacı genelde Hristiyanlık tarihi, kısmen de arkeoloji ve epigrafi kapsamında incelemelerde bulunan seyyahların ziyaret ettiği bir yerleşim olmuştur. Bu ilk incelemeleri yapanlar arasında Chishull, Arundell, Allom, Christmas, Fellows, Fontrier, Buresch ve Texier'den söz etmek mümkündür. Bunlardan, bazı kuşkular olmakla birlikte özellikle görsel malzeme açısından en önemlisi Thomas Allom'un resimleridir. Allom'un, 1836-1838 yılları arasında Anadolu gezileri esnasında diğer merkezlerin yanı sıra Thyateira hakkında yaptıkları Robert Walsh'ın iki ciltlik eserinde yayınlanmıştır. Avrupalı bu araştırmacıların dışında, ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi de 1670 yılında Akhisar'a gelmiş olup çalışmasında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

AKHISAR GEZİ ROTASI

Akhisar gezisine milli bayramlarda tören alanı olarak da kullanılan Belediye Meydanı'ndan (planda 1 numara) başladığında sırasıyla aşağıdaki alanlarla karşılaşılır;

2-MÜZE

1992 yılına kadar Ali Şefik Ortaokulu, 1994-2007 yılları arasında Öğretmen Evi olarak kullanılan binanın Müzeye dönüştürülmesi amacıyla 2007 yılında onarımına başlanmış ve 2012 yılında hizmete açılmıştır. 1000 m2'si. kapalı, toplam 2 bin 972 m2.'lik bir alana sahip müzede Arkeolojik ve Etnografik eserler sergilenmektedir. Müze, müdürlük olarak değil, Manisa Müze Müdürlüğü'ne bağlı bir alt birim şeklinde hizmet vermektedir.

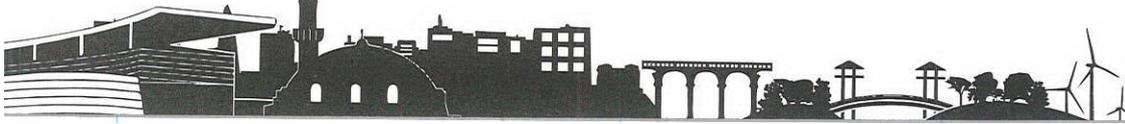
3-TEPE MEZARLIĞI

İlçenin değişik noktalarında Thyateira (Thyatira) antik kentine ait çeşitli mimari ve mimari plastik parçalar görülse de kalıntılarının büyük bir kısmı "Tepe Mezarlığı" (Tepe Mezarlık) olarak adlandırılan ören yerinde yer almaktadır. Manisa Müzesi'ne bağlı bu ören yerindeki arkeolojik kazılar 1962 yılında Prof. Dr. Yusuf Boysal, 1968 ve 1969 yıllarında Rüstem Duyuran tarafından gerçekleştirilmiştir. Kazılara 2011 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararıyla Prof.Dr.Engin Akdeniz başkanlığında bir ekip tarafından yeniden başlanmıştır. Kazı ve restorasyon şeklinde devam eden çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanı sıra Akhisar Belediye Başkanlığı tarafından da desteklenmektedir.

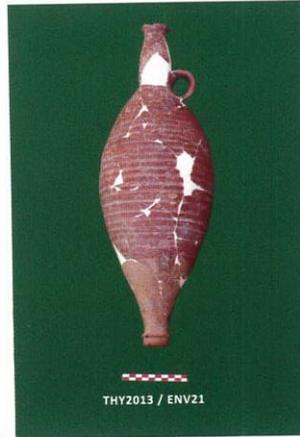
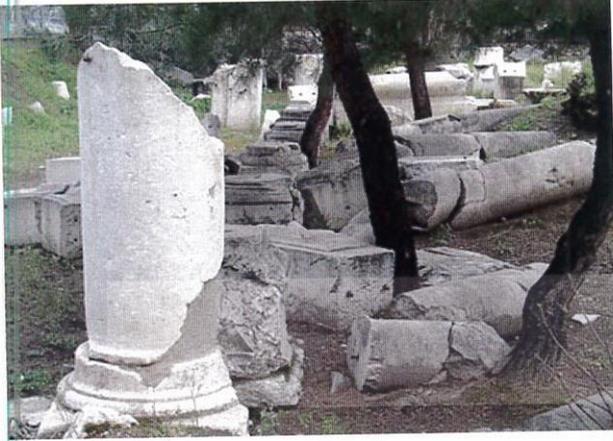

Kazılar sonucunda kuzey-güney yönünde uzanan bir ana bina ile bunun etrafında ana yapıyla bağlantılı diğer mekanlar açığa çıkarılmıştır. "Piskopos Sarayı" olarak tanımlanabilecek ana yapının mimari özellikleri ve yapı içerisinde Roma dönemine, M.S. 2 ile 6. yüzyıllar arasına tarihlenen eserlerin yoğun olarak bulunması yapının bu tarihler arasında kullanıldığını kesin olarak kanıtlamaktadır. Anıtsal boyutlardaki bu yapılar topluluğunun kimi duvarları yaklaşık 5 m. yüksekliğe kadar korunmuştur. Merkezde dikdörtgen planlı, kuzey kısmı apsis şeklinde düzenlenmiş ana bina yer almaktadır. 10,8 m. genişliğe ve korunan kısmıyla apsisin başlangıcından itibaren 48,70 m. uzunluğa sahip yapının güneydeki bölümü modern cadde ve binaların altında kaldığı için gerçek uzunluğu saptanamamaktadır. Apsisli alanın batısında kare veya dikdörtgen şeklinde oda ve mekanlara rastlanmıştır. Bu oda ve mekanların doğu kısmında da devam ettiği düşünülmektedir. Ancak, apsisli yapının doğu kesiminin "Orman İdaresi Binasının" yapımı sırasında çok ciddi şekilde tahrip olduğu "ŞŞ8 açması" adıyla anılan alanda 2012 yılında gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalarla tespit edilmiştir. Tepe mezarlığında yapılan kazılar sonucunda mimari yapı elemanları ve heykeltıraşlık eserleri dışında Roma ve Bizans dönemlerine ait mozaik, fresk, cam ve seramik parçaları ile sikkeler bulunmuştur. Alanda Hellenistik döneme ait kalıntı çok azdır. Doç.Dr.Fethi Ahmet Yüksel tarafından zeminde yapılan Jeofizik çalışmalar ise günümüz yürüme düzleminin (modern Akhisar'ın) yaklaşık 6 ila 8 m. altında anıtsal kalıntıların varlığına işaret etmektedir.

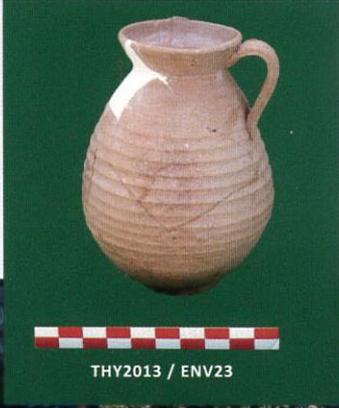
“Tepe Mezarlığı” (Tepe Mezarlık) ören yerinin doğusunda yapılan kazılarda M.S. 2 ila 4. yüzyıllar arasında tarihlenen, kuzey-güney doğrultulu sütunlu Roma caddesinin bir bölümü açığa çıkarılmıştır. Caddenin Tepe Mezarlığından kuzeye, Hastane Höyüğü'ne doğru uzandığı açılan sondajlarla tespit edilmiştir. Bu caddenin açığa çıkarılan kısmı 9,83 m. genişliğinde olsa da doğu kesimi günümüzdeki modern yolun altında kaldığı için genişliği tam olarak saptanamamaktadır. Caddede kolonadın iki sıradan meydana gelen stylobat blokları kum ve kireç harçlı moloz taşından yapılmış bir temel üzerine yerleştirilmiştir. Tepe Mezarlığı'ndaki sütunlu yol ve portikoda in-situ vaziyette bulunan sütun altlıkları ve başlıkları M.S. II.yy'a tarihlenmekle beraber, yangın tabakası içinde bulunan sikkelerin çoğu M.S. IV.yy'a, bazıları ise Arkadius (M.S. 395-408) devrine aittir.

THY2013 / ENV21

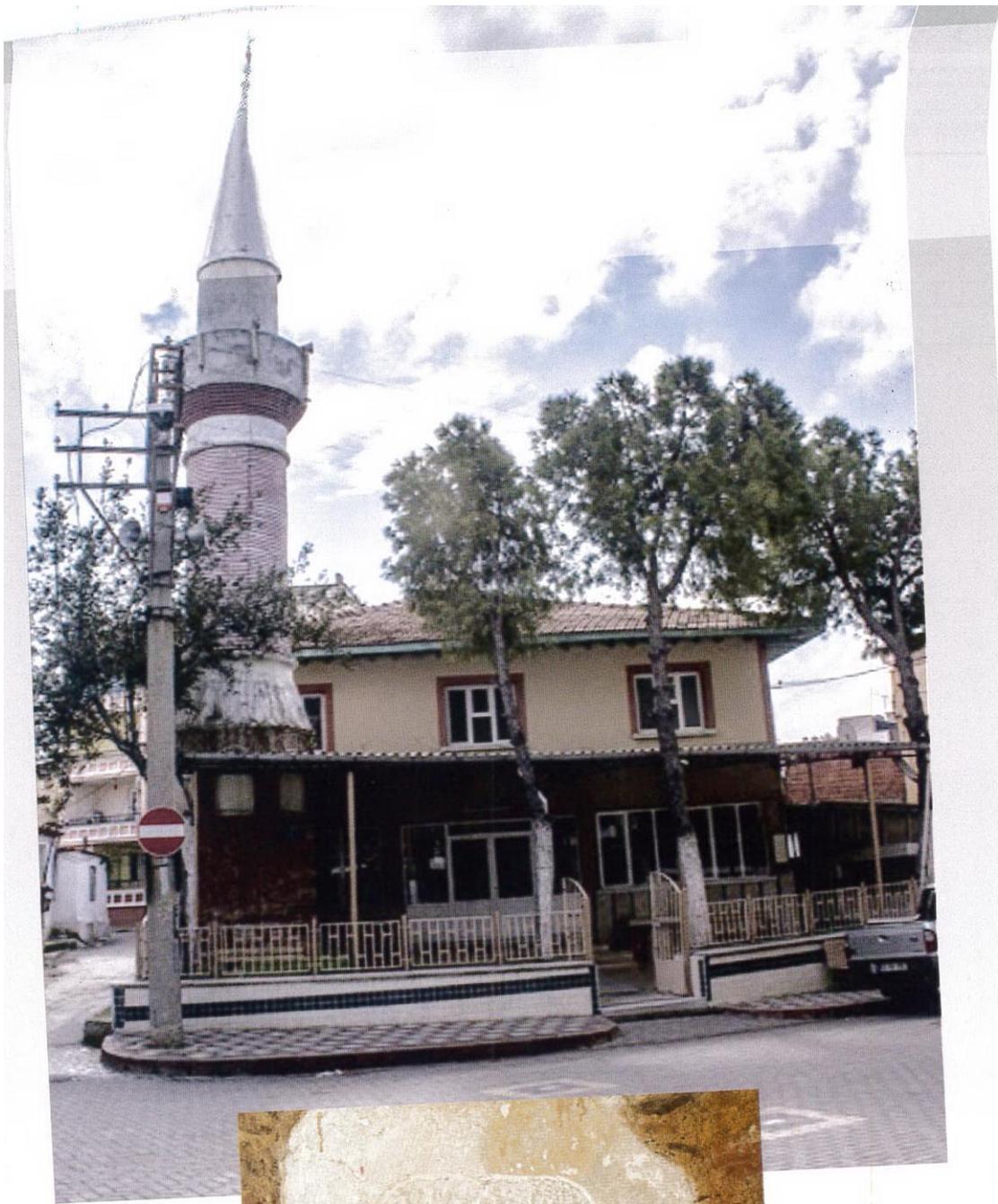
Akhisar'ın yaklaşık 6 km. kuzeybatısındaki Medar köyünde bulunan bir yazıtta, "Hekatontastylon", yani 100 sütunlu bir yapıdan söz edilmektedir (TAM V, 2, 991). 1886 yılında Fontrier tarafından bulunan ve aynı yıl yayınlanan bu yazıt, "... Hekatontastylon'daki Eros'ların ve Yaşlılar Meclisi'nin (yaptırdığı ?) İmparator Evi'nin (basilika ya da başka bir yapı) ve Lykos (Çürüksu) nehri üzerindeki su kemerinin müteahhitliğini yürüten" Menandros oğlu Marcus adındaki bir kişinin heykel kaidesi üzerinde yer almaktaydı. Hekatontastylon ile Tepe Mezarlığı arasındaki ilişkiyi saptamak için çok fazla kanıt ihtiyacı vardır. Buna karşın bu yazıt, Thyateira'daki kimi yapıların, kentin bayındırlık tarihinin ve bazı önemli kişilerin saptanması açısından oldukça önemlidir.

4- HERGELEN CAMİİ

Paşa Mahallesi'nde, Hastane Höyüğü'nün güneydoğusundadır. Tepe Mezarlığı ören yeri ve karşısındaki Müze'den kuzeye doğru devam edildiğinde Hergelen Camisi'ne ulaşılır. Cami, XVI. yüzyılda Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırılmış olmalıdır. Dikdörtgen planlı ve düz ahşap tavanlı caminin minaresinde taş ve tuğla kullanılmış, cami daha sonraları onarım geçirmiştir.

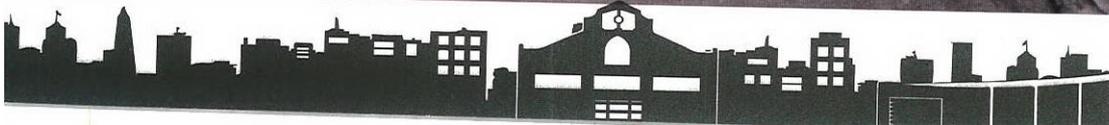
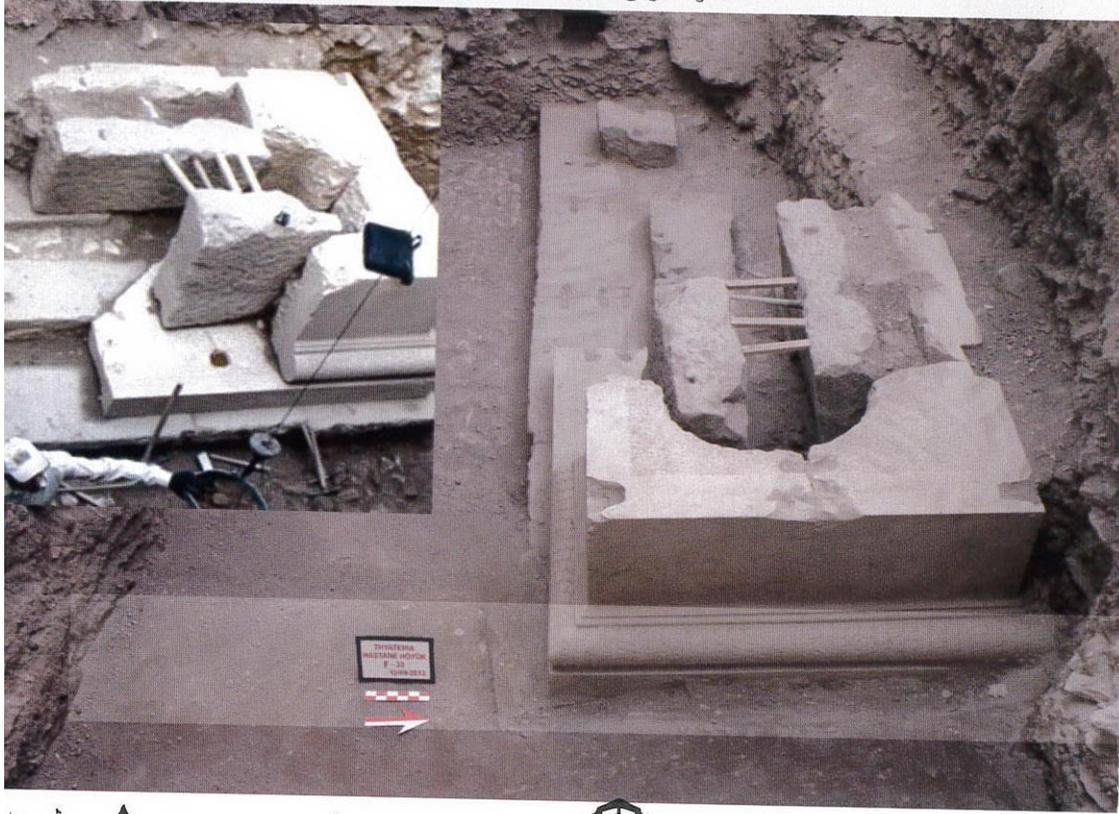

5-HASTANE HÖYÜĞÜ

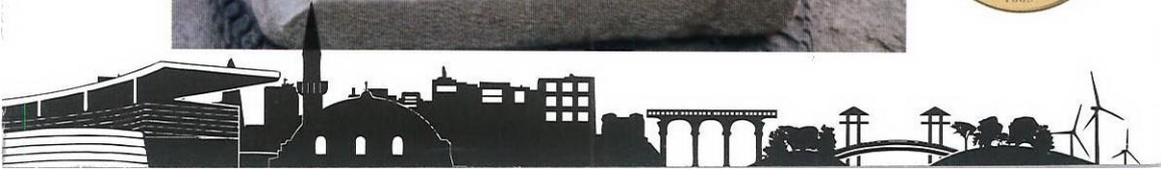
Akhisar ilçe merkezinin en eski yerleşim sahasıdır. Kethüda mahallesindeki Hastane Höyüğü, arkeolojik SİT alanı ilan edilen kısmıyla kuzey-güney 120 m., doğu-batı 110 m. boyutlarında, günümüz ova seviyesinden yaklaşık 10 m. yüksekliktedir. Ancak yayılım sahasının kuzeye ve doğuya doğru çok daha geniş olduğu ve kuzeydoğu-güneybatı yönünde 355 m., doğu-batı yönünde ise 360 m. boyutlarında olduğu kazı ekibinin araştırmalarıyla tespit edilmiştir.

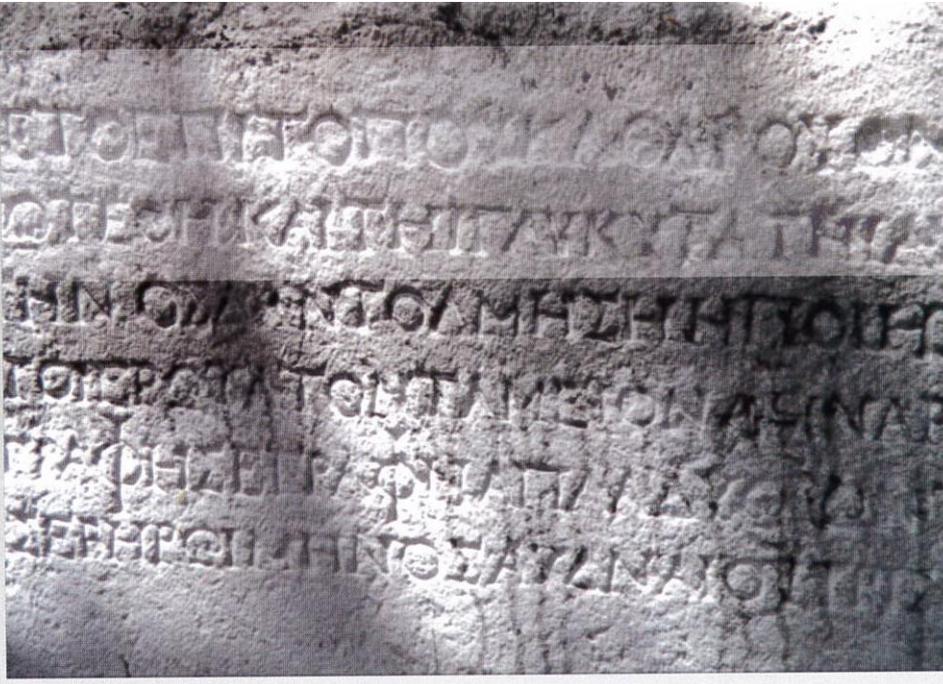
Höyük, modern yapılaşma sebebiyle ciddi şekilde tahrip edilmiştir. Ayrıca, eski Devlet Hastanesinin istinat duvarlarının içerisine dışarıdan getirilen molozun doldurulduğu ve üzerine de hastanenin kalorifer küllerinin dökülüp sıkıştırılarak asfaltlanmıştır. Böylece, höyüğün özellikle batı kesiminin topoğrafik görünümü de değişmiştir.

Höyükte 2012 yılında Prof.Dr.Engin Akdeniz başkanlığındaki bir ekip tarafından başlatılan arkeoloji kazılar sonucunda İlk Tunç Çağı'nın ilk evresinden, yani M.Ö. yaklaşık 3000 yıllarından itibaren iskana sahne olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bu tabakaların üzeri modern zamanlara ait metrelerce kalınlığında dolguyla kaplıdır. Bu durum çalışmaları güçleştirmektedir. Orta ve Son Tunç Çağlarında da höyükteki yerleşimin varlığı ele geçen seramik parçalarından ve taş eserlerden anlaşılmaktadır. Höyük, Helenistik ve Erken Roma döneminde yerleşim alanı olarak kullanılmaya devam etmiş, M.S. II. ya da III. yüzyıldan sonra ise mezarlık alanı olarak kullanılmıştır. Kazılarda ortaya çıkarılan çok sayıda mezar ve iskelet bu kullanımın ispatıdır.

Günümüzde hastanenin laboratuvar binası bitişiginde duran ve Fabius Zosimus adındaki bir erkege ait mermer lahit (M.S.II-III. yy.) içeriğindeki Sambatheion ve Khaldaion kelimelerinden dolayı çok tartişilmiş ve hala tartişılmaktadır. Nerede bulunduğu kayıtlarda tespit edilemeyen, ancak uzun yıllardır höyük üzerinde durduğu bilinen bu lahit, Hastane Höyüğü'nde bulunduyrsa, diğer konuların yanı sıra içeriğinden yola çıkılarak bazı yapıların lokalizasyonu konusunda bile yol gösterebilir. Bilindiği üzere Seleukos Kralı III. Antiokhos, M.Ö. geç III. yy.'da 2000 Babilli Museviyi Anadolu'ya, özellikle de Lydia ve Phrygia'ya yollamıştır. Bunlar arasında en önemli kent Sardeis idi. Roma İmparatorluk devrinde ise Lydia ve Phrygia'daki pek çok kentte Musevi cemaatlerinin varlığı görülür. Lahit üzerindeki kitabe ve Prof.Dr.Hasan Malay'ın yaptığı Türkçe çevirisi aşığıda verilmiştir;

Φάβιος Ζώσιμος κατασκευάσας σορὸν ἔθετο ἐπὶ τόπου καθαρῶδοντος πρὸ τῆς πόλεως πρὸς τῷ Σαμβαθείῳ ἐν τῷ Χαλδαίου περιβόλοι παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν ἑαυτῷ ἐφ' ᾧ τεθῆ καίτῃ γλυκυτάτῃ αὐτοῦ γυναικὶ Αὐρηλία Ποντιανῆ, μηδενὸς ἔχοντος ἐτέρου | ἐξουσίαν θεῖναι τινα εἰς τὴν σορὸν ταύτην· ὅς δ' ἂν τολμήσῃ ποιῆσαι παρὰ ταῦτα, δώσει εἰς μὲν τὴν πόλιν τὴν Θυατειρηῶν ἀργυρίου δηνάρια χεῖλια πεντακόσια, εἰς δὲ τὸ ἰερώτατον ταμεῖον δηνάρια δισχεῖλια πεντακόσια γεινόμενος ὑπεύθυνος ἔξωθεν || τῆς τυμβωρυχίας νόμοι. ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς ἐγράφη ἅπλᾳ δύο, ὧν τὸ ἕτερον ἐτέθη εἰς τὸ ἀρχεῖον. ἐγένετο ἐν τῇ λαμπροτάτῃ | Θυατειρηῶν πόλει ἀνθυπάτῳ Κατιλλίῳ Σεβήρῳ μῆνος Αὐδναίου τρισκαίδεκάτῃ ὑπὸ Μηνόφιλον Ἰουλιανοῦ δημόσιον.

Fabius Zosimos, kendisi ve pek sevgili eşi Aurelia Pontiane için yaptırdığı lahdi, Khaldaia'lıların semtindeki Sambatheion'un karşısına, resmî caddenin üzerindeki uygun bir yere yerleştirdi. Hiç kimse bu mezara bir başkasını gömmeye yetkili değildir. Eğer biri buna teşebbüs eder veya buna aykırı davranırsa, hem Thyateira kentine 1500 gümüş Dinar ve hem de kutsal imparatorluk hazinesine 2500 Dinar (ceza) ödeyecek ve aynı zamanda mezar hırsızlığı yasasına karşı gelmiş sayılacaktır. Bu yazıtın ikinci kopyası arşive teslim edilmiş olup; görkemli Thyateira kentindeki tüm bu işlemler, Catillius Severus'un valilik yaptığı yılın Audnaios ayının 13. gününü resmî görevli Iulianus oğlu Menophilos tarafından yürütülmüştür».

Günümüzde Hastane höyüğünün üzerinde arkeolojik kazılar devam etmektedir. Höyüğün kuzey kısmında yer alan eski 112 Binası ve Radyoloji ünitesi “Kazı Evi ve Deposu” olarak kullanılmaktadır. Eski Devlet Hastanesi'ne ait binaların yıkımının gerçekleşmesinin ardından kazıların bu alanlara da yayılması planlanmaktadır

6- KÖFÜNLÜ (KARA MEHMET /KÖHNE) CAMİİ

Ulu Cami mahallesinde, Hastane Höyüğü'nün doğusunda yer alan caminin kesin yapım yılı bilinmemekle birlikte haziresinde yer alan mezar taşındaki yazıta göre 1316 yılında yaptırılmış olabileceği kabul edilmekle birlikte ilk yapıdan günümüze mihrap gelebilmiştir. Saruhanlı Beyliği dönemine ait camilerdendir. Dikdörtgen planlı ve düz ahşap plana sahip olan caminin son cemaat yerinde kullanılan devşirme sütunlar önemlidir. Caminin inşasında Hastane Höyüğü ve çevresinden çıkan mimari parçaların kullanıldığı anlaşılmaktadır.

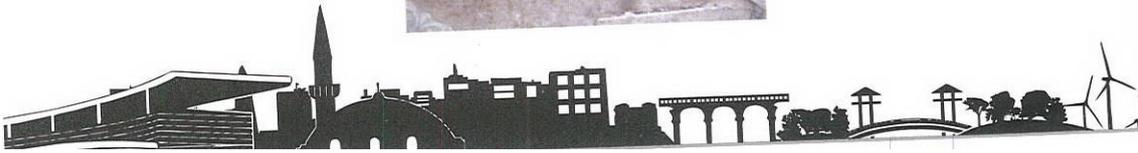

7- SİNAGOG

Ulu Cami mahallesinde 31 sokakta bulunan yapıdan sadece giriş bölümü günümüze gelebilmiştir. Tuğladan yapılan giriş kemerli sağlam bir işçilik örneği göstermektedir. Akhisar'da zamanında kalabalık bir Musevi nüfusunun varlığı tarihi kayıtlarda mevcuttur. Ancak bu sinagog neredeyse tamamen tahrip olduğundan ait olduğu dönemi kesin olarak saptamak mümkün değildir.

8- SASA BEY (ŞEHİR) HAMAMI

Kesin yapım yılı bilinmemekle birlikte 830 H. 1427 yılında Paşa Ali Bey'in oğlu Sasa Bey tarafından yaptırılmıştır. XIX. Yüzyılda onarım geçirmiştir. Çifte hamam olarak yapılan yapının erkekler bölümü sağlam durumdadır. Soğukluk- Ilıklık ve Sıcaklık bölümlerinin bulunduğu hamam Akhisar'da ilk hamam özelliğini taşımakla birlikte klasik Beylikler dönemi hamam planı özelliklerini yansıtmaktadır. Yapımda taş ve tuğla yer yer de devşirme malzeme kullanılmıştır.

9- KONUT

ULU CAMİ MAHALESİ KONUT ÖRNEKLERİ

Ulu Cami mahallesinde 1939 yılında yapılan konut iki katlı olup, bölgeye özgü önemli tarım ürünü olan tütünün yapı üzerine işlendiği önemli örneklerdendir.

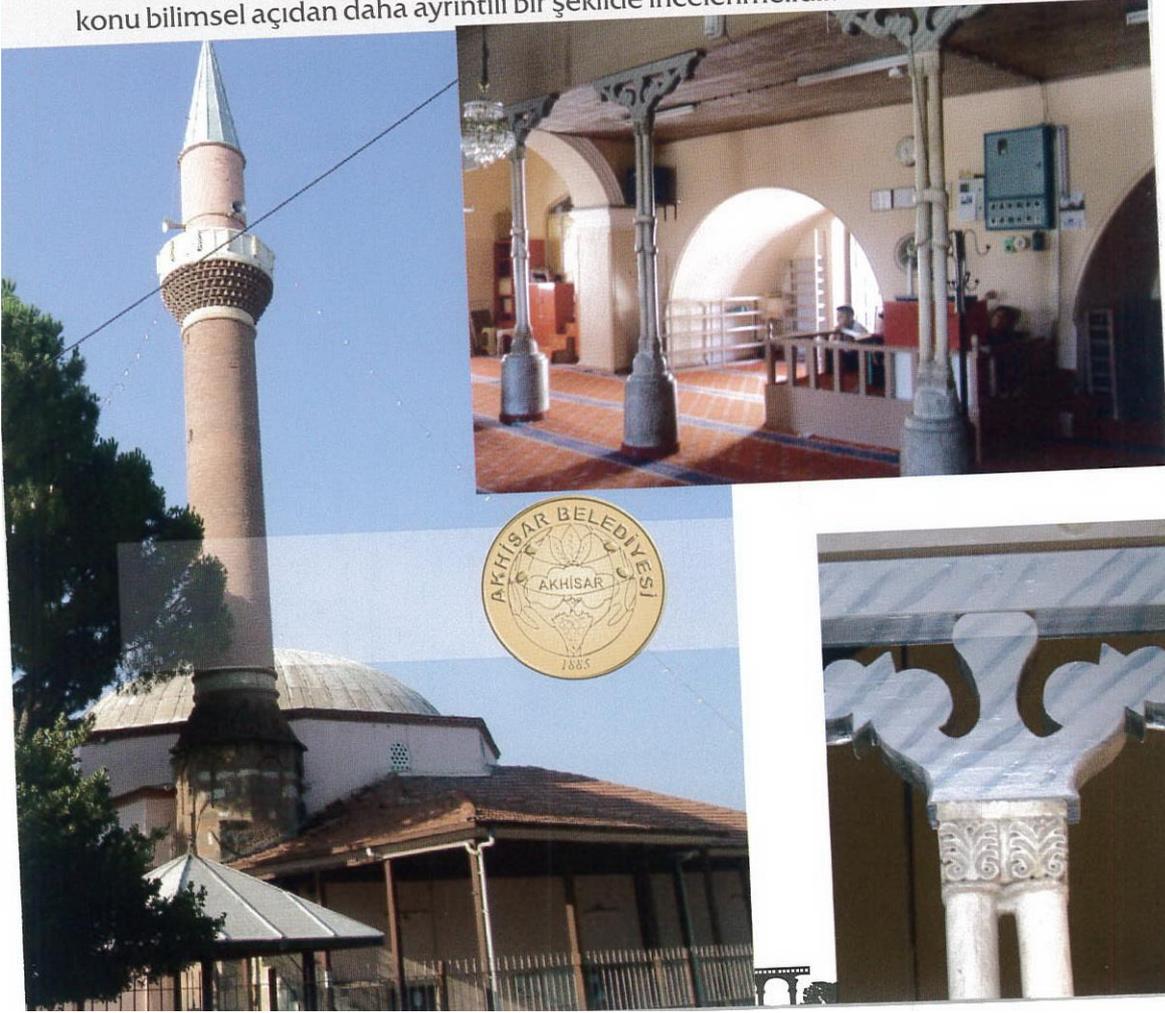
10-KONUT

Ulu Cami mahallesinde 1929 yılında yapılan bina Cumhuriyet Döneminin mimari özelliklerini yansıtmaktadır

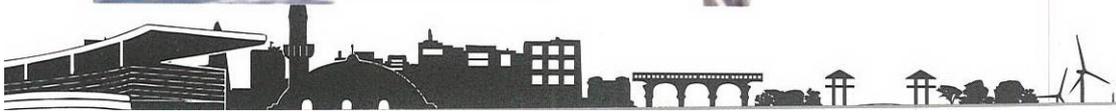
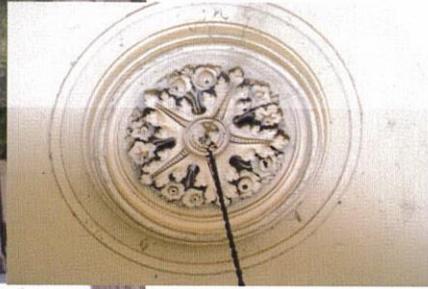
11 - ULU CAMİ

Kendi adıyla anılan mahallede yer cami, Saruhanlı Beyliği döneminde "Fethiye Camii" olarak kiliseden camiye çevrilmiştir. Bu caminin, en azından bir bölümünün, kendisinden önceki bir Roma yapısının kalıntıları üzerinde inşa edildiği bilimsel olarak tespit edilmiştir. Ancak bu Roma yapısının niteliği tartışmaya açıktır. Bazı yayınlarda ilçede ilk Hristiyanların kilise olarak kullandıkları yapının Ulu Cami'den önce aynı arazide yer aldığı önerilmektedir. Yani, ilkin bir Roma Tapınağı ardından Erken Hristiyanlık döneminde bir kilise, sonrasında ise cami olarak kullanıldığı önerilmektedir. Avlusundaki apsis izleri kilisenin varlığına kanıt olarak yorumlanmıştır. Bu konu bilimsel açıdan daha ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir.

Kesin inşa tarihi bilinmeyen yapı XIV. yüzyıla tarihlenmektedir. XIX. yüzyılda onarımda mihrap önü kubbesi ve mihrap yenilenmiştir. Caminin içerisinde mahfil kısmındaki düğümlü geçmeli sütunlar devşirme malzeme kullanımına ait önemli örneklerdendir. 1913 yılında minarenin şerefesi onarım geçirmiştir. Asıl ibadet alanının üzeri kubbeye, doğu ve batı yönlerinde üçer kubbe ile örtülür. Cami, medrese ve tekke de oluşan külliyyeden günümüze sadece cami gelebilmiştir

12- MAHRAMACI CAMİİ

Efendi Mahallesinde bulunan yapılardan birisi de Mahramacı Camisidir. Kesin yapım yılı belli olmamakla birlikte XVI. yüzyıla ait olduğu kabul edilmektedir. 1995 yılında tümüyle köklü bir onarım geçirmiştir. Medresesinden günümüze bir kalıntı gelememiştir.

13- AYNALI CAMİİ

Efendi Mahallesi'nde yer alan cami, XVI. yüzyılda Sinaneddin Yusuf Efendi tarafından yaptırılmıştır. Halk arasında "Medreseli", "Sinaniye" isimleri ile de anılmaktadır. XX. yüzyılın başlarında Ahmet Ragıp Bey tarafından onarımı yaptırılan yapı çoğu özelliklerini kaybetmiş durumdadır. 1958 yılında yeniden yapılan cami dikdörtgen planlı olup, üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür. Devşirme malzemenin fazla kullanıldığı yapılardan birisi olmakla birlikte, haziresinde Selimzade Raşid Bey oğlu Muhammed Ağa, Selimzade Ali Şefik Bey, Şefik Beyin oğlu Raşit Bey ve Karaosmanoğlu Halit Paşanın mezarları yer almaktadır.

14- EFENDİ CAMİİ

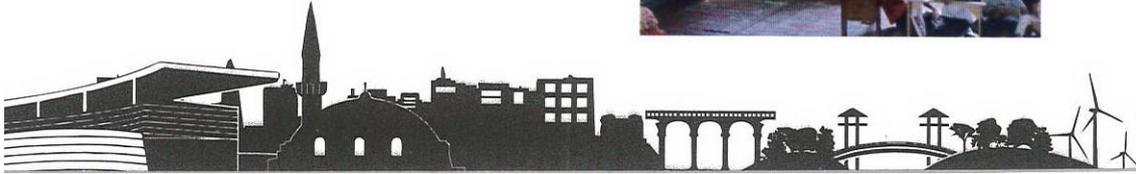
Efendi Mahallesinde ye alan camiden günümüze sadece tuğladan yapılan minaresi gelebilmiştir. Mimari özelliklerine göre XV. yüzyıla ait olduğu kabul edilmektedir. Günümüzde kare planlı asıl ibadet alanının üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür.

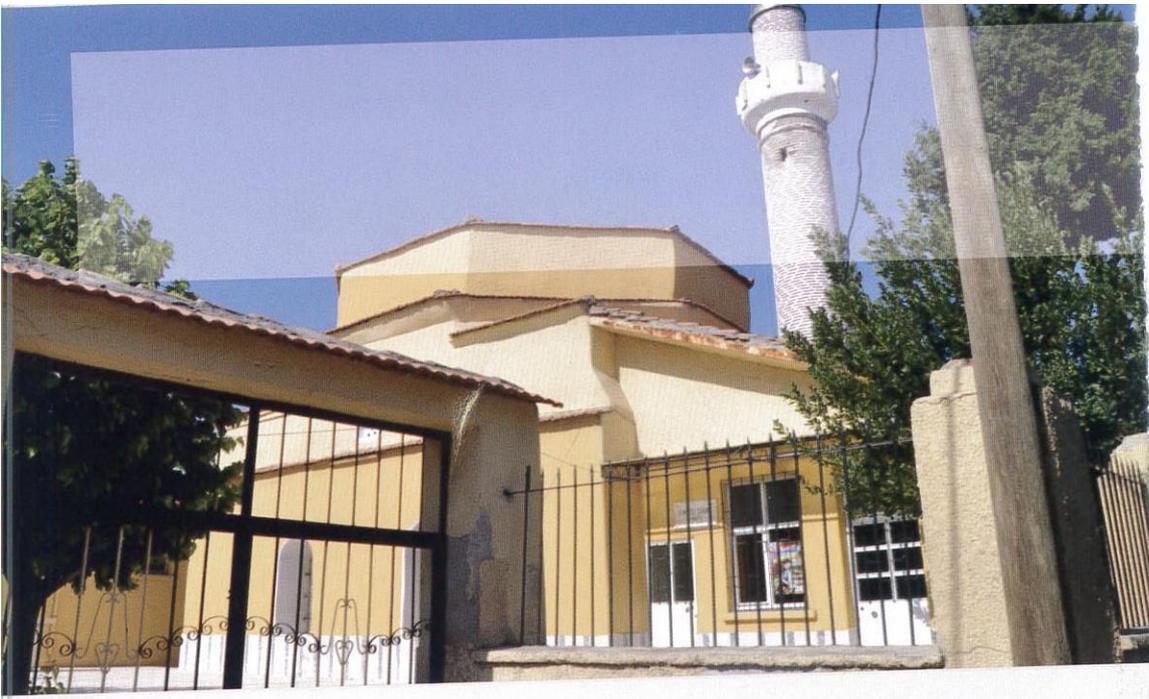

15- KANTARCIOĞLU (KANTARCIZADE HACI AHMET AĞA) CAMİİ

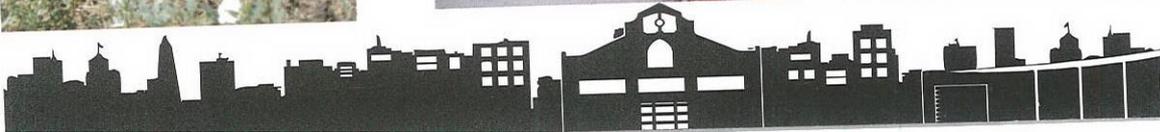
Efendi Mahallesi'nin önemli yapılarından olan camiden günümüze köşk minare tarzında yapılan bir minaresi gelebilmiştir. Bu yönüyle bölge de tek örnek durumundadır.

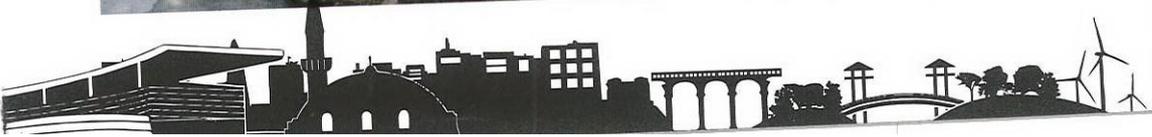
16- EMETLİ CAMİİ

Şeyh İsa Mahallesinde bulunan Emetli Camisi, mimari özellikleri yönüyle XV. yüzyıla tarihlenebilir. Kare planlı tek kubbeli camide devşirme malzeme kullanımı yanı sıra haziresinde Hacı İshak Efendi ve çeşitli kişilere ait mezar taşları yer almaktadır. Caminin kubbesi alaturka kiremitlerle örtülüdür. 1895-1899 yıllarında bölgede meydana gelen depremden diğer yapılar gibi bu cami de zarar görmüş ve onarımlar geçirmiştir.

17- ŞEYH İSA MESCİDİ VE TÜRBE Sİ

Şeyh İsa Mahallesiindeki önemli yapılarıdır. Cami tümüyle yenilenmiş olmakla birlikte Şeyh İsa ve Şeyh İlyas'ın türbeleri 1432 yılında yaptırılmıştır. Türbenin yanında bir de mescit yer almaktadır.

18- KONUT

ŞEYH İSA MESCİDİ KONUT ÖRNEKLERİ

80. sokakta bulunan konut tek katlı olarak yapılmıştır. XIX. yüzyılda Ampir dönem özellikleri içerisinde sütun başlıkları ve yivli sütun gövdeleri antik dönem uygulamalarını yansıtmaktadır.

19- KONUT

73. sokakta iki katlı olarak yapılan yapı, XIX. yüzyılda antik dönem mimari öğelerinin kullanımı ile Ampir dönem anlayışını yansıtan önemli örneklerdendir.

20- PAŞA (SARI AHMET PAŞA) CAMİSİ

Cami, hamam, imarethaneden oluşan külliye'nin önemli yapılarından birisini cami oluşturmaktadır. Caminin girişi üzerinde yer alan yazıtta, 1005 H. /1469 M. yılında Sarı Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Asıl ibadet alanının üzeri kubbeye örtülür. Doğu ve batı kanatlarındaki bölümler daha sonraki onarımlara aittir. Yapımda taş ve tuğlanın dönüşümlü olarak kullanışı bölgesel özelliği yansıtmaktadır. Cami diğer önemini haziresinde yer alan ve çeşitli yıllara ait olan mezar taşlarından almaktadır. 1671 de Akhisar'ı ziyaret eden Evliya Çelebi, "Paşa cami ve hamamı önünde bir geniş meydana ulu çınar ağaçların olduğunu, bunların altında 500 kişinin oturup kahve içtiklerini, tavla ve satranç oynadıklarını" anlatmaktadır.

21- PAŞA (SARI AHMET) HAMAMI

Külliye yapılarına ait olan hamam olasılıkla cami ile aynı yıl 1469 yılında yaptırılmıştır. Erkekler ve kadınlar kısmından oluşan hamam çifte hamam özelliğindedir. Yapımda taş ve tuğla ve ile devşirme malzeme kullanımı yönünden külliye ve Akhisar'da bulunan diğer yapılarla benzerlikler göstermektedir.

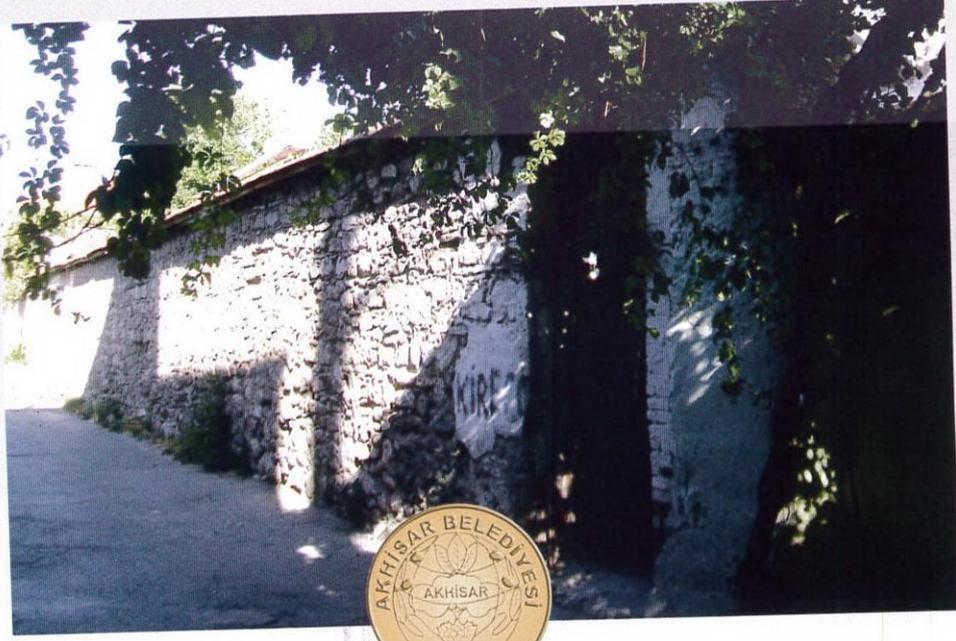
22- İMARATHANE

Paşa Hamamının kuzeydoğundadır. Günümüze değin değişiklikler geçiren yapı olasılıkla XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olmalıdır. Doğu yönünde avlusu yer almakta, köşegen bir plan biçimine sahip olan alanda değişiklikler sonucunda özellikleri kaybolmuştur. Süslemesi bulunmayan yapı sade bir taş işçiliği göstermektedir. Buna karşın kente bu işleve sahip önemli örneklerdendir.

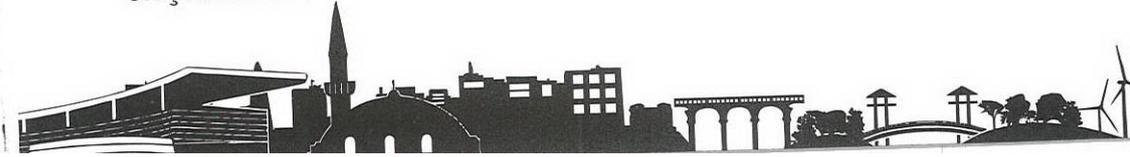
23- SARI AHMET PAŞA HANI

Sarı Ahmet Paşa külliyesine ait olan han olasılıkla cami ve hamam ile aynı süreçte 1005 H. /1469 M. Ahmet Paşa tarafından yaptırılmış olmalıdır. Külliye ait yapıların batısında yer almaktadır. Günümüzde oldukça değişikliğe uğramış olan yapı, açık avlulu, tek katlı ve avlunun etrafında hücrelerin yer aldığı plan tipine sahiptir. Bölgenin önemli ticari yapılarından birisini oluşturmakla birlikte, kentin ticari yapılanmasının göstergelerindedir.

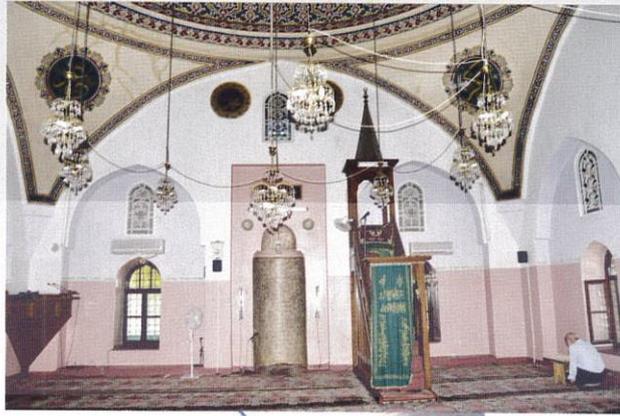
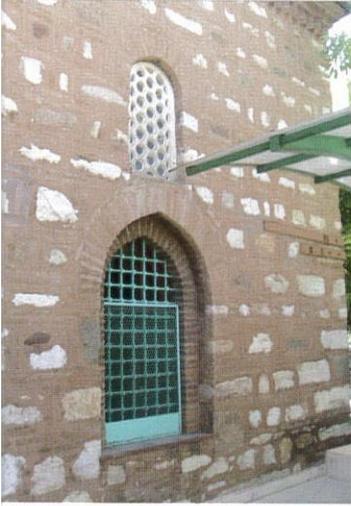
24- DÜKKANLAR

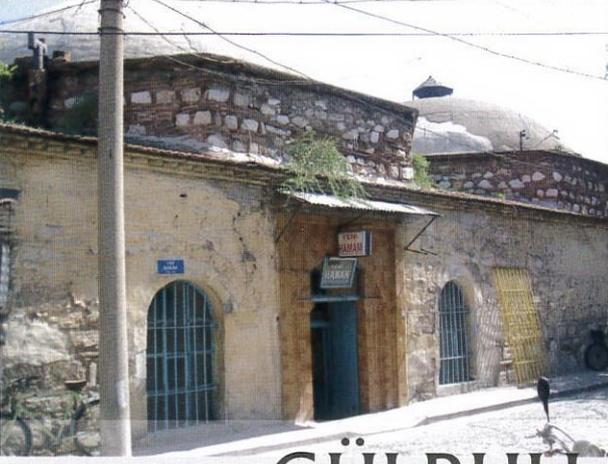
Paşa Külliyesi ile Yeni Cami arasında ki alanda çok sayıda dükkan bulunmaktadır. Genellikle arasta anlayışına bağlı olarak yapılanmanın olduğu alan hanların yanı sıra ticari oluşumun önemli örneklerini oluşturmaktadır.

25- YENİ (GÜLRUH SULTAN) CAMİİ

Has Hoca Mahallesi'nin önemli yapılarından birisi olan cami, medrese, hamam ve imarethanesi ile birlikte şehrin önemli külliye yapılarındandır. Cami ve hamam dışındaki yapılar günümüze gelememiştir. Cami girişi üzerindeki yazıtına göre 1503 yılında Alemşah kızı Gülrüh Sultan tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı tek kubbeli plan özelliği gösteren caminin yapımında moloz taş ve tuğla işçiliği görülmektedir. Akhisar'daki diğer yapılarda olduğu gibi burada da devşirme malzeme kullanımı özgün olan yönlerden bir diğerini oluşturmaktadır. 1913 ve 1943 yıllarında onarım geçirmiştir.

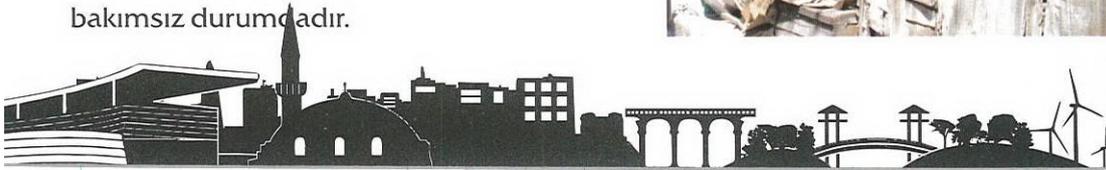

26- GÜLRÜH SULTAN (YENİ) HAMAM

Külliyenin yapılarından birisi olan hamam olasılıkla cami ile aynı yıl 1503 yılında yaptırılmış olmalıdır. Çifte hamam özelliğinde, erkekler ve kadınlar kısmından oluşmaktadır. Soğukluk-ılıklik ve sıcaklık plan şeması her iki kısımda da uygulanmıştır. Diğer yapılarda olduğu yapım malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır

27- DOMBAYCIOĞLU HANI

Has Hoca Mahallesi Osmanlı döneminde ticari yapılanmanın önemli merkezlerindedir. Dombaycı Hanının kesin yapım yılı bilinmemektedir. 1239 H/ 1823 M. yılına ait olan vakfiyesinde Dombaycıoğlu Mehmet Ağa'nın medrese ve camiye gelir sağlamak amacıyla dükkan ve hani vakfettiği kayıtlıdır. Buna göre XIX. yüzyılın sonları yapım dönemi olarak önerilebilir. Dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. 12 oda ile bir ahırdan oluştuğu anlaşılmaktadır. Günümüzde bakımsız durumdadır.

28- HAS HOCA CAMİİ

Has Hoca Mahallesinde yer alan caminin kesin yapım yılı belli olmamakla birlikte 1660 yılında yaptırıldığı araştırmalarda kabul edilmektedir. Köklü onarımlar geçirmiş yapının sadece minaresi orijinal olarak günümüze kadar gelebilmiştir.

29- ZEYNELZADE KÜTÜPHANESİ

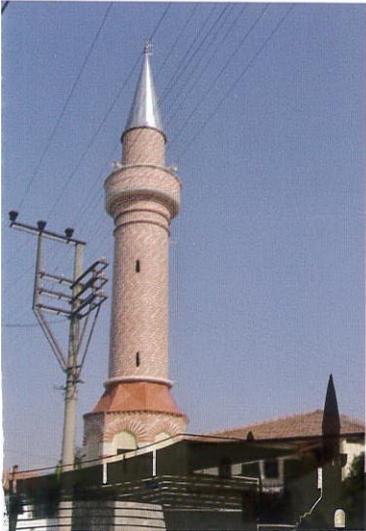

Has Hoca Mahallesinde bulunan kütüphane yapısı giriş kısmı üzerindeki yazıtına göre 1212 H./1797-1798 M. yılında Zeynelzade Hacı Ali Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı yapının üzeri kubbeyle örtülü olup, önünde üç bölümlü revak yer almaktadır. Yapının içerisinde özellikle kubbe iç yüzeyinde kale işi süslemeler bulunmakta, içi çeşitli meyvelerle dolu olan tabaklar döneminin süsleme anlayışını yansıtmaktadır.

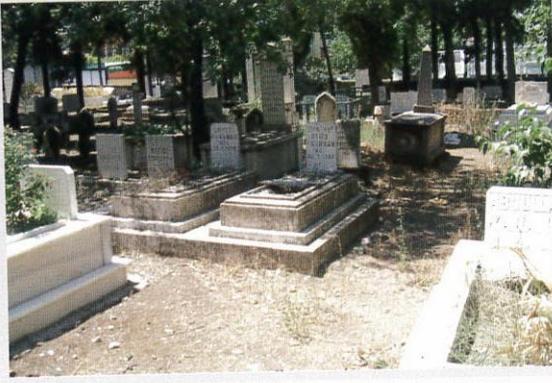
30- ŞEHİR ÜSTÜ (SARI İBRAHİM) CAMİİ

Has Hoca Mahallesindeki caminin 1325 yılında yaptırıldığı düşünülmekle, birlikte ilk yapıdan günümüze mihrap ve minberi gelebilmiştir. Dikdörtgen planlı caminin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür. Minare camiden ayrı durumdadır.

31 - REŞAT BEY MEZARLIĞI

Reşat Bey Mahallesinde, kentin önemli mezarlık alanlarındandır. XVIII. ve XIX. yüzyıla ait mezar taşları yönüyle dikkati çeken mezarlık günümüzde kullanılmaktadır.

32- MUSEVİ MEZARLIĞI

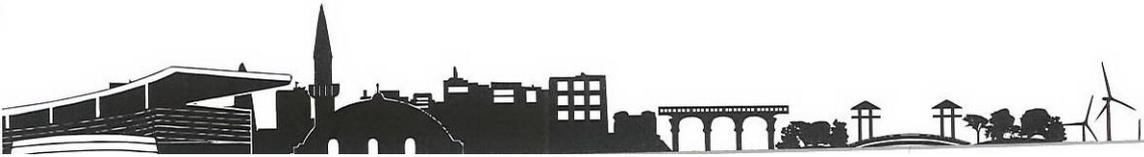
Reşat Beymezarlığı yakınındadır. Yahudi vatandaşlarımıza ait oluşu ile dikkati çekmektedir. Mezar taşlarının en azından büyük kısmı olasılıkla çevreden toplanarak buraya sonradan yerleştirilmiştir.

33- FLORYA OTELİ

Paşa Mahallesi 11. Sokakta yer alan yapı, Akhisar'da Cumhuriyet döneminde yapılan önemli yapılarıdır. Ana cephede yer alan anıtsal giriş kısmı ve üçgen alınlıklı pencere özgün yönlerini oluşturmaktadır.

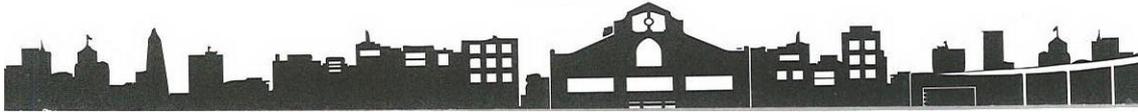

34-

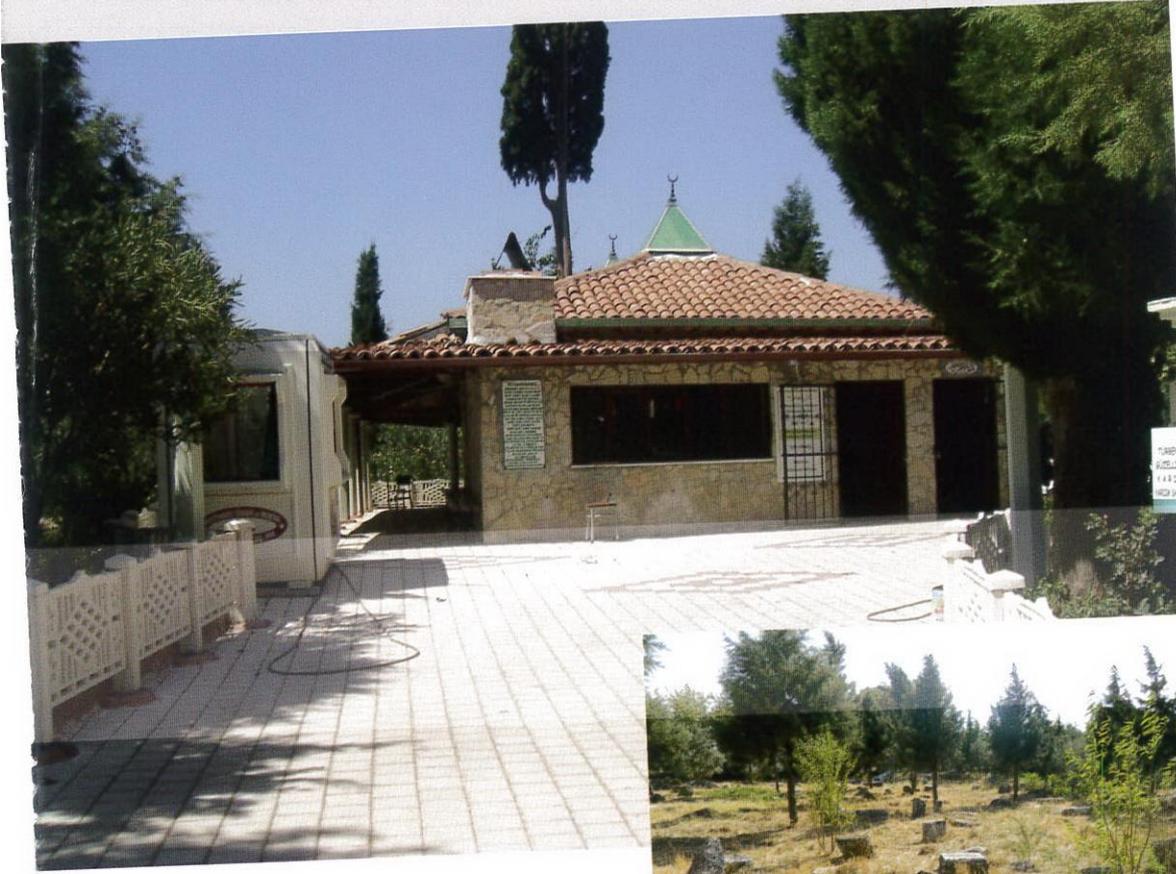
KASAPLAR HALİ/ZEYTİNYAĞI MÜZESİ

Cumhuriyet dönemi eserlerinden olan (1928) Kasaplar Hali binası son yıllarda yapılan onarımlarla Zeytinyağı Müzesi olarak işlev kazandırılmıştır.

35- SEYİTAHMET MEZARLIĞI

Kentin önemli zaviye ve mezarlık alanlarındandır. Saruhanoğulları döneminde yaşadığı düşünölen Seyit Ahmet'in kabri ilçenin batısında yer almaktadır. Bu alan ve çevresindeki mezarlık sahasında Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari ve mimari plastik parçalar bulunmaktadır. Bu parçalar, farklı dönemlerde bu mevkiinin kutsal bir alan olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

İLÇE PLANINDAKİ GEZİ GÜZERGAHINA GÖRE BAŞLICA NOKTALAR;

- 1-BELEDİYE MEYDANI
- 2-MÜZE
- 3-TEPE MEZARLIĞI ÖREN YERİ
- 4-HERGELEN CAMİİ
- 5-HASTANE HÖYÜĞÜ
- 6-KÖFÜNLÜ (SARI MEHMET/KÖHNE) CAMİİ
- 7-SİNAGOG
- 8-SASA BEY (ŞEHİR) HAMAMI
- 9-ULU CAMİ MAHALLESİ- KONUT
- 10-ULU CAMİ MAHALLESİ-KONUT
- 11-ULU CAMİ
- 12-MAHRAMACI CAMİİ
- 13-AYNALI CAMİİ
- 14-EFENDİ CAMİİ
- 15-KANTARCIOĞLU (KANTARCIZADE HACI AHMET AĞA) CAMİİ
- 16-EMETLİ CAMİİ
- 17-ŞEYH İSA TÜRBESİ VE MESCİDİ
- 18-ŞEYH İSA MAHALLESİ- KONUT
- 19-ŞEYH İSA MAHALLESİ-KONUT
- 20-PAŞA (SARI AHMET PAŞA) CAMİİ
- 21-PAŞA (SARI AHMET PAŞA) HAMAMI
- 22-İMARETHANE
- 23-PAŞA (SARI AHMET PAŞA) HANI
- 24-DÜKKANLAR

- 25-YENİ (GÜLRUH SULTAN) CAMİ
26-YENİ (GÜLRUH SULTAN) HAMAM
27-DOMBAYCI HANI
28-HAS HOCA CAMİİ
29-ZEYNELZADE KÜTÜPHANEİ
30-ŞEHİR ÜSTÜ (SARI İBRAHİM) CAMİİ
31-REŞAT BEY MEZARLIĞI
32-MUSEVİ MEZARLIĞI
33-FLORYA OTELİ
34-KASAPLAR HALİ-ZEYTİNYAĞI MÜZEİ
35-SEYİT AHMET MEZARLIĞI

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

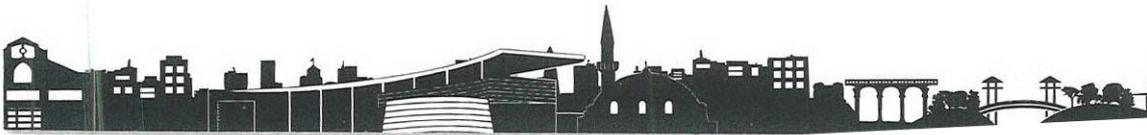
- Doyduk, S., Tarihi Kent Dokusuyla Akhisar, İstanbul, 2006.
- Duyuran, R., "Akhisar Tepe Mezarlığında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar", Türk Arkeoloji Dergisi XVII - 2, Ankara, 1969, 73-76.
- Duyuran, R., "Akhisar Tepe Mezarlığında Yapılan Arkeolojik Araştırmalar II", Türk Arkeoloji Dergisi XX - 2, Ankara, 1974, 17-27.
- Emecen, F., "Akhisar", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, Yay., İstanbul, 1989, 256, 257.
- Karakuyu, M., Tarihi Coğrafyasıyla Akhisar, Akhisar, 2012.
- Magie D.; Anadolu'da Romalılar 2, Batı Anadolu ve Zenginlikleri, İstanbul, 2002.
- Malay, H., "Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu", Ege Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi 2 (1983), 50-61.

THYATEIRA

Akhisar

İL ÇE PLANINDAKİ GEZİ GÜZERGAHINI
GÖRE BAŞLICA NOKTALAR;

- 1 BELEDİYE MEYDANI
- 2 MÜZE
- 3 TEPE MEZARLIĞI ÖREN YERİ
- 4 HERGELEN CAMİİ
- 5 HASTANE HÖYÜĞÜ
- 6 KÖFÜNLÜ (SARI MEHMET/KÖHN
- 7 SİNAGOG
- 8 SASA BEY (ŞEHİR) HAMAMI
- 9 ULU CAMİ MAHALLESİ - KONUT
- 10 ULU CAMİ MAHALLESİ - KONUT
- 11 ULU CAMİ
- 12 MAHRAMACI CAMİİ
- 13 AYNALI CAMİİ
- 14 EFENDİ CAMİİ
- 15 KANTARCIOĞLU (KANTARCIZA
HACI AHMET AĞA) CAMİİ
- 16 EMETLİ CAMİİ
- 17 ŞEYH İSA TÜRBESİ VE MESCİD
- 18 ŞEYH İSA MAHALLESİ - KONUT
- 19 ŞEYH İSA MAHALLESİ - KONUT
- 20 PAŞA (SARI AHMET PAŞA) CAMİİ
- 21 PAŞA (SARI AHMET PAŞA) HAMAM
- 22 İMARETHANE
- 23 PAŞA (SARI AHMET PAŞA) HAN
- 24 DÜKKANLAR
- 25 YENİ (GÜLRUH SULTAN) CAMİİ
- 26 YENİ (GÜLRUH SULTAN) HAMA
- 27 DOMBAYCI HANI
- 28 HAS HOCA CAMİİ
- 29 ZEYNELZADE KÜTÜPHANESİ
- 30 ŞEHİR ÜSTÜ (SARI İBRAHİM) CA
- 31 REŞAT BEY MEZARLIĞI
- 32 MUSEVİ MEZARLIĞI
- 33 FLORYA OTELİ
- 34 KASAPLAR HALI - ZEYTİNYAĞI
- 35 SEYİT AHMET MEZARLIĞI